VEC Question Bank

Introduction and Course Mind -map

प्रश्न १: 'विविधतेचं स्वागत: समाजनिर्मितीसाठी लोकशाही, राज्यघटना आणि निवडणूक' या अभ्यासक्रमाचा मुख्य भर कशावर आहे?

अ) केवळ भारतीय इतिहासाचा अभ्यास करणे.

ब) विविध भाषा आणि धर्मांबद्दल माहिती देणे.

क) विविधता स्वीकारणे, लोकशाही मूल्ये, राज्यघटना आणि निवडणूक प्रणालीचे महत्त्व समजावून सांगणे.

ड) भारताच्या भौगोलिक विविधतेवर लक्ष केंद्रित करणे.

उत्तर: क) विविधता स्वीकारणे, लोकशाही मूल्ये, राज्यघटना आणि निवडणूक प्रणालीचे महत्त्व समजावून सांगणे.

प्रश्न २: लोकशाहीला केवळ एक राजकीय व्यवस्था न मानता, ती कोणत्या मूल्यांची प्रणाली मानली जाते?

अ) संघर्ष आणि वर्चस्व.

ब) सहअस्तित्व, संवाद, समानता आणि सन्मान.

क) स्पर्धा आणि ताकद.

ड) अधिकार आणि नियमांचे पालन.

उत्तर: ब) सहअस्तित्व, संवाद, समानता आणि सन्मान.

प्रश्न ३: भारतीय राज्यघटना प्रत्येक नागरिकाला कशाची जाणीव करून देते?

अ) केवळ स्वातंत्र्याची.

ब) केवळ मतदानाच्या हक्काची.

क) हक्क आणि कर्तव्यांची.

ड) केवळ परंपरांची.

उत्तर: क) हक्क आणि कर्तव्यांची.

प्रश्न ४: या अभ्यासक्रमाचे एक महत्त्वाचे उद्दिष्ट काय आहे?

अ) विद्यार्थ्यांना केवळ निवडणूक लढवण्यासाठी प्रोत्साहित करणे.

ब) समाजात सलोखा, सहकार्य, आणि जबाबदारीची भावना वाढवणे.

क) फक्त राजकारणाचे महत्त्व समजावून सांगणे.

ड) विद्यार्थ्यांना केवळ ऐतिहासिक घटनांबद्दल शिकवणे.

उत्तर: ब) समाजात सलोखा, सहकार्य, आणि जबाबदारीची भावना वाढवणे.

प्रश्न ५: 'विविधतेचं स्वागत' या अभ्यासक्रमाद्वारे विद्यार्थ्यांना काय समजेल असे म्हटले आहे?

अ) भारताची बलस्थान त्याची आर्थिक प्रगती आहे.

ब) भारताचे खरे बलस्थान त्याची एकतेतील विविधता आहे.

क) भारताची बलस्थान त्याची लष्करी शक्ती आहे.

ड) भारताची बलस्थान त्याची भौगोलिक विविधता आहे.

उत्तर: ब) भारताचे खरे बलस्थान त्याची एकतेतील विविधता आहे

b. Meaning of Democracy and democratic values (लोकशाही व लोकशाही मूल्ये)

प्रश्न १: अब्राहम लिंकन यांनी लोकशाहीचे वर्णन करताना खालीलपैकी कोणता वाक्यांश वापरला आहे?

अ) "शासन लोकांचे, प्रतिनिधींद्वारे आणि लोकांसाठी"
ब) "लोकांनी चालवलेले, लोकांसाठी असलेले आणि लोकांद्वारे चालवलेले शासन"
क) "बहुमताचे शासन, अल्पसंख्यांकांच्या हक्कांचे संरक्षण"
ड) "जनतेचा सहभाग आणि शासनाचे उत्तरदायित्व"
उत्तर: ब) "लोकांनी चालवलेले, लोकांसाठी असलेले आणि लोकांद्वारे चालवलेले शासन"

प्रश्न २: लोकशाहीचे एक महत्त्वाचे वैशिष्ट्य खालीलपैकी कोणते आहे?
अ) वंशपरंपरागत शासन ब) नियमित निवडणुका क) एकाधिकारशाही ड) अप्रत्यक्ष लोकशाही
उत्तर: ब) नियमित निवडणुका

प्रश्न ३: लोकशाही मूल्यांमध्ये 'न्याय' या संकल्पनेत खालीलपैकी कशाचा समावेश होतो?
अ) केवळ आर्थिक न्याय ब) सामाजिक, आर्थिक आणि राजकीय न्याय क) केवळ कायदेशीर न्याय ड) फक्त गरिबांसाठी न्याय
उत्तर: ब) सामाजिक, आर्थिक आणि राजकीय न्याय

प्रश्न ४: 'उत्तरदायित्व' (Accountability) या लोकशाही मूल्याचा अर्थ काय आहे?
अ) शासनाने जनतेला कोणत्याही निर्णयाची माहिती न देणे. ब) शासकीय अधिकारी आणि निवडून आलेले प्रतिनिधी जनतेच्या प्रति उत्तरदायी असणे. क) जनता शासनावर नियंत्रण ठेवू शकत नाही. ड) केवळ विशिष्ट वर्गातील लोकांनाच माहिती मिळवण्याचा अधिकार असणे.
उत्तर: ब) शासकीय अधिकारी आणि निवडून आलेले प्रतिनिधी जनतेच्या प्रति उत्तरदायी असणे.

प्रश्न ५: भारतीय संविधानाच्या प्रस्तावनेमध्ये 'सार्वभौम, समाजवादी, धर्मनिरपेक्ष, लोकशाही प्रजासत्ताक' असा उल्लेख कशाच्या संदर्भात आहे?
अ) लोकशाही मूल्यांच्या अंमलबजावणीचे उदाहरण ब) लोकशाहीचे मुख्य वैशिष्ट्य क) भारतीय संविधान लोकशाही मूल्यांवर आधारित असल्याचे ड) अब्राहम लिंकन यांची लोकशाहीची व्याख्या
उत्तर: क) भारतीय संविधान लोकशाही मूल्यांवर आधारित असल्याचे

प्रश्न ६: भारतातील लोकशाही मूल्यांच्या अंमलबजावणीचे एक उदाहरण म्हणून कशाचा उल्लेख केला आहे?
अ) लष्करी राजवट ब) न्यायालयांवरील निर्बंध क) RTI कायदा (माहितीचा अधिकार) ड) निवडणुका नसणे
उत्तर: क) RTI कायदा (माहितीचा अधिकार)

c. Universal Values in the Preamble of the Indian Constitution (भारतीय संविधानाची प्रस्तावना)

प्रश्न १: भारतीय संविधानाची प्रस्तावना (Preamble) ही केवळ संविधानाचा परिचय नसून ती काय आहे असे म्हटले आहे?

अ) कायद्यांचा संग्रह

ब) भारतीय राष्ट्राची आत्मा

क) शासनाचा मार्गदर्शक

ड) ऐतिहासिक दस्तऐवज

उत्तर: ब) भारतीय राष्ट्राची आत्मा

प्रश्न २: भारतीय संविधानाच्या प्रस्तावनेनुसार 'समाजवाद' (Socialism) या मूल्याचा मुख्य उद्देश काय आहे?

अ) संपत्तीचे केंद्रीकरण करणे.

ब) संसाधनांचे समता आणि न्यायाने वितरण करणे आणि शोषणमुक्त समाजरचना निर्माण करणे.

क) केवळ गरिबांना आर्थिक मदत देणे.

ड) राज्याने सर्व उद्योगांवर नियंत्रण ठेवणे.

उत्तर: ब) संसाधनांचे समता आणि न्यायाने वितरण करणे आणि शोषणमुक्त समाजरचना निर्माण करणे.

प्रश्न ३: 'धर्मनिरपेक्षता' (Secularism) या मूल्याबद्दल खालीलपैकी कोणते विधान सत्य आहे?

अ) राज्याचा एक विशिष्ट धर्म असतो.

ब) भारतात कोणत्याही धर्माला राज्याशी संबंध नाही आणि सर्व धर्मांना समान वागणूक दिली जाते.

क) लोकांना स्वतःचा धर्म स्वीकारण्याचे स्वातंत्र्य नाही.

ड) धार्मिक बाबींमध्ये राज्य हस्तक्षेप करते.

उत्तर: ब) भारतात कोणत्याही धर्माला राज्याशी संबंध नाही आणि सर्व धर्मांना समान वागणूक दिली जाते.

प्रश्न ४: भारतीय संविधानाच्या प्रस्तावनेत नमूद केलेल्या 'प्रजासत्ताकत्व' (Republic) या मूल्याचा अर्थ काय आहे?

अ) राजप्रमुख वंशपरंपरागत असतो.

ब) भारताचे राजप्रमुख जन्माने सत्ता मिळवतात.

क) भारताचे राजप्रमुख निवडून दिले जातात आणि कुणालाही जन्मामुळे सत्ता मिळत नाह.

ड) सर्व पदे जनतेच्या संमतीशिवाय भरली जातात.

उत्तर: क) भारताचे राजप्रमुख निवडून दिले जातात आणि कुणालाही जन्मामुळे सत्ता मिळत नाही.

प्रश्न ५: 'स्वातंत्र्य' (Liberty) या मूल्यामध्ये कोणत्या बाबतीतील स्वातंत्र्याची हमी दिली आहे?

अ) केवळ आर्थिक स्वातंत्र्य

ब) केवळ राजकीय स्वातंत्र्य

क) विचार, अभिव्यक्ती, श्रद्धा, विश्वास, आणि उपासना या बाबतीतील स्वातंत्र्य

ड) फक्त प्रवासाचे स्वातंत्र्य

उत्तर: क) विचार, अभिव्यक्ती, श्रद्धा, विश्वास, आणि उपासना या बाबतीतील स्वातंत्र्य

प्रश्न ६: भारतीय संविधानाच्या प्रस्तावनेतील मूल्यांना 'सार्वत्रिक' (Universal Values) का म्हटले आहे?

अ) कारण ती फक्त भारतापुरती मर्यादित आहेत.

ब) कारण ती संयुक्त राष्ट्रांच्या घोषणांनुसार आणि जागतिक मानवाधिकार मूल्यांशी सुसंगत आहेत आणि कोणत्याही धर्म, जात, देश किंवा संस्कृतीच्या सीमा ओलांडणारी आहेत.

क) कारण ती केवळ काही विशिष्ट देशांना लागू होतात.

ड) कारण ती फक्त विशिष्ट धर्मांशी संबंधित आहेत.

उत्तर: ब) कारण ती संयुक्त राष्ट्रांच्या घोषणांनुसार आणि जागतिक मानवाधिकार मूल्यांशी सुसंगत आहेत आणि कोणत्याही धर्म, जात, देश किंवा संस्कृतीच्या सीमा ओलांडणारी आहेत.

d. Our Commonalities (आपल्या समानता)

प्रश्न १: भारतामध्ये भाषिक, धार्मिक, सांस्कृतिक आणि सामाजिक पातळ्यांवर विविधता असली तरी, कोणत्या संकल्पनेमुळे आपल्याला एकत्र बांधून ठेवले जाते?

अ) आर्थिक विषमता

ब) प्रादेशिक स्पर्धा

क) एकता मध्ये विविधता (Unity in Diversity)

ड) राजकीय मतभेद

उत्तर: क) एकता मध्ये विविधता (Unity in Diversity)

प्रश्न २: आपल्या राष्ट्रीय ओळखीमध्ये (National Identity) खालीलपैकी कोणत्या गोष्टींचा समावेश होतो?

अ) फक्त विविध प्रादेशिक भाषा

ब) संविधान, तिरंगा, राष्ट्रगीत आणि राष्ट्रध्वज

क) केवळ भिन्न धार्मिक सण

ड) स्थानिक खाद्यसंस्कृती

उत्तर: ब) संविधान, तिरंगा, राष्ट्रगीत आणि राष्ट्रध्वज

प्रश्न ३: भारतीय संविधान आणि मूलभूत अधिकार यांमुळे भारतीयांमध्ये कोणती समानता आढळते?

अ) केवळ एका विशिष्ट धर्माचे पालन

ब) समान मूलभूत अधिकार, न्याय, स्वातंत्र्य, समता व बंधुता यांसारख्या लोकशाही मूल्यांमध्ये एकता

क) विशिष्ट राजकीय पक्षाचे समर्थन

ड) समान आर्थिक उत्पन्न

उत्तर: ब) समान मूलभूत अधिकार, न्याय, स्वातंत्र्य, समता व बंधुता यांसारख्या लोकशाही मूल्यांमध्ये एकता

प्रश्न ४: सामाजिक आणि पारिवारिक मूल्यांमध्ये (Social and Family Values) कोणती समानता आढळते?

अ) केवळ एकल कुटुंब पद्धती

ब) कुटुंबव्यवस्था, वडीलधाऱ्यांचा सन्मान, सामूहिक निर्णयप्रक्रिया, सण आणि संस्कार

क) केवळ आर्थिक बचत

ड) आंतरराष्ट्रीय प्रवास

उत्तर: ब) कुटुंबव्यवस्था, वडीलधाऱ्यांचा सन्मान, सामूहिक निर्णयप्रक्रिया, सण आणि संस्कार

प्रश्न ५: शिक्षणप्रणाली आणि मूल्यशिक्षण (Education and Value Systems) यामध्ये कोणती मूल्ये शिकवली जातात जी एकता दर्शवतात?

अ) केवळ स्पर्धा आणि वैयक्तिक यश

ब) सर्वधर्म समभाव, राष्ट्रभक्ती, शिस्त, सहकार्य, सामाजिक समता, अहिंसा आणि सहिष्णुता

क) केवळ तांत्रिक ज्ञान

ड) विशिष्ट धर्माचे महत्त्व

उत्तर: ब) सर्वधर्म समभाव, राष्ट्रभक्ती, शिस्त, सहकार्य, सामाजिक समता, अहिंसा आणि सहिष्णुता

प्रश्न ६: आपल्यातील समानतेचे (Commonalities) एक महत्त्वाचे महत्त्व काय आहे?

अ) ते केवळ आर्थिक विकासाला मदत करते.

ब) ते राष्ट्राची एकता व अखंडता टिकवण्यासाठी आवश्यक आहे आणि समाजात सलोखा वाढवते.

क) ते केवळ धार्मिक सलोखा निर्माण करते.

ड) ते केवळ भाषिक एकीकरण घडवते.

उत्तर: ब) ते राष्ट्राची एकता व अखंडता टिकवण्यासाठी आवश्यक आहे आणि समाजात सलोखा वाढवते.

e. Our Constitutional Values Binding Us Together as One People (आपल्या संविधानिक मूल्यांचा आपल्याला एकत्र बांधणारा प्रभाव)

प्रश्न १: भारतीय संविधानाने ठरवलेली संवैधानिक मूल्ये (Constitutional Values) आपल्याला एकत्र बांधण्याचे महत्त्वाचे कार्य का करतात?

अ) कारण ती केवळ शासनाला मार्गदर्शन करतात.

ब) कारण ती भारतीय नागरिकांना समान अधिकार, समाजातील एकता आणि राष्ट्रीय एकात्मता यांद्वारे एकत्र ठेवतात.

क) कारण ती केवळ कायद्याचे पालन करण्यास सांगतात.

ड) कारण ती केवळ आर्थिक प्रगती साधतात.

उत्तर: ब) कारण ती भारतीय नागरिकांना समान अधिकार, समाजातील एकता आणि राष्ट्रीय एकात्मता यांद्वारे एकत्र ठेवतात.

प्रश्न २: 'लोकशाही' (Democracy) या संवैधानिक मूल्याचा अर्थ काय आहे?

अ) सत्ता एका व्यक्तीच्या हाती असणे.

ब) सत्ता जनतेच्या हाती असणे आणि प्रत्येक नागरिकाला मतदानाचा हक्क असणे.

क) केवळ निवडक प्रतिनिधींना निर्णय घेण्याचा अधिकार असणे.

ड) राजेशाही पद्धत असणे.
उत्तर: ब) सत्ता जनतेच्या हाती असणे आणि प्रत्येक नागरिकाला मतदानाचा हक्क असणे.

प्रश्न ३: 'समानता' (Equality) या मूल्यामुळे भारतीय समाजात काय सुनिश्चित केले जाते?
अ) विशिष्ट जातींना अधिक अधिकार.
ब) जात, धर्म, लिंग, आर्थिक स्थिती किंवा वांशिकतेवर आधारित भेदभावाचे निषेध करून प्रत्येक व्यक्तीला समान संधी व अधिकार देणे.
क) केवळ श्रीमंत लोकांना समान संधी.
ड) फक्त पुरुषांना समान वागणूक.
उत्तर: ब) जात, धर्म, लिंग, आर्थिक स्थिती किंवा वांशिकतेवर आधारित भेदभावाचे निषेध करून प्रत्येक व्यक्तीला समान संधी व अधिकार देणे.

प्रश्न ४: भारतीय संविधानाने कोणत्या तीन प्रकारच्या न्यायावर आधारित समाज घडवण्याचा ध्यास घेतला आहे?
अ) सामाजिक, आर्थिक आणि धार्मिक न्याय.
ब) सामाजिक, आर्थिक आणि राजकीय न्याय.
क) सांस्कृतिक, शैक्षणिक आणि कायदेशीर न्याय.
ड) व्यक्तिगत, सामुदायिक आणि राष्ट्रीय न्याय.
उत्तर: ब) सामाजिक, आर्थिक आणि राजकीय न्याय.

प्रश्न ५: 'बंधुता' (Fraternity) या मूल्याचा संबंध कशाशी आहे?
अ) केवळ एकाच धर्माच्या लोकांना एकत्र आणणे.
ब) सहकार्य, ऐक्य आणि परस्पर आदर निर्माण करणे, जे विविध जाती, धर्म, भाषांतील भेदांना पार करून एक राष्ट्र म्हणून एकत्र ठेवते.
क) फक्त कुटुंबातील सदस्यांमध्ये सलोखा राखणे.
ड) राज्याराज्यांमधील स्पर्धा वाढवणे.
उत्तर: ब) सहकार्य, ऐक्य आणि परस्पर आदर निर्माण करणे, जे विविध जाती, धर्म, भाषांतील भेदांना पार करून एक राष्ट्र म्हणून एकत्र ठेवते.

प्रश्न ६: 'धर्मनिरपेक्षता' (Secularism) या मूल्यामुळे भारतात काय शक्य होते
अ) सरकार एका विशिष्ट धर्माला प्रोत्साहन देते.
ब) कुठलाही धर्म सरकारच्या कामकाजात हस्तक्षेप करू शकत नाही आणि प्रत्येक नागरिकाला आपल्या धर्मावर विश्वास ठेवण्याचे स्वातंत्र्य असते.
क) लोकांना धर्म स्वीकारण्याचे स्वातंत्र्य नसते.
ड) फक्त एकाच धर्माचे लोक शांततेत राहू शकतात.
उत्तर: ब) कुठलाही धर्म सरकारच्या कामकाजात हस्तक्षेप करू शकत नाही आणि प्रत्येक नागरिकाला आपल्या धर्मावर विश्वास ठेवण्याचे स्वातंत्र्य असते.

प्रश्न ७: भारतीय संविधानाने प्रदान केलेली संवैधानिक मूल्ये भारताला कोणत्या दिशेने मार्गदर्शन करतात?
अ) केवळ आर्थिक प्रगतीच्या दिशेने.
ब) राष्ट्र म्हणून एकात्मतेच्या दिशेने.
क) केवळ सांस्कृतिक विकासाच्या दिशेने.
ड) फक्त राजकीय स्थैर्याच्या दिशेने.
उत्तर: ब) राष्ट्र म्हणून एकात्मतेच्या दिशेने.

f. Our True Identity Binds Us Together (आपली खरी ओळख आपल्याला एकत्र बांधते)

प्रश्न १: भारताच्या विविधतेमध्येही भारतीयांना एकत्र बांधून ठेवणारे समान तत्त्व कोणते आहे?
अ) आर्थिक स्थिती
ब) प्रादेशिक भाषा
क) आपली खरी ओळख (भारतीय असण्याची, भारतीयता आणि राष्ट्रप्रेमाची ओळख)
ड) धार्मिक भिन्नता
उत्तर: क) आपली खरी ओळख (भारतीय असण्याची, भारतीयता आणि राष्ट्रप्रेमाची ओळख)

प्रश्न २: भारतीय नागरिक म्हणून आपली खरी ओळख कोणत्या पैलूंमध्ये विस्तृत आहे?
अ) केवळ भौगोलिक स्थान
ब) केवळ भाषिक गट
क) भारतीयता, भारतीय संविधान, विविधता आणि एकता, लोकशाही आणि सामूहिक सहभाग, भारतीय संस्कृती आणि मूल्ये
ड) फक्त वैयक्तिक यश
उत्तर: क) भारतीयता, भारतीय संविधान, विविधता आणि एकता, लोकशाही आणि सामूहिक सहभाग, भारतीय संस्कृती आणि मूल्ये

प्रश्न ३: 'भारतीयता' (Indianness) या संकल्पनेत कशाचा समावेश होतो?
अ) केवळ विशिष्ट धार्मिक विधी
ब) राष्ट्रप्रेम, सामाजिक एकता, धर्मनिरपेक्षता आणि सहिष्णुता
क) केवळ आर्थिक विकास
ड) विशिष्ट प्रादेशिक प्रथा
उत्तर: ब) राष्ट्रप्रेम, सामाजिक एकता, धर्मनिरपेक्षता आणि सहिष्णुता

प्रश्न ४: भारतीय संविधान कशाचा कणा आहे आणि ते आपल्याला राष्ट्र म्हणून कसे एकत्र ठेवते?
अ) ते केवळ कायदे बनवते.
ब) ते लोकशाही, समानता, न्याय, बंधुता आणि धर्मनिरपेक्षता यांसारखी मूलभूत मूल्ये प्रदान करून आपल्याला एकत्र ठेवते.

क) ते केवळ शासनाचे नियम ठरवते.

ड) ते केवळ राज्यांमध्ये स्पर्धा निर्माण करते.

उत्तर: ब) ते लोकशाही, समानता, न्याय, बंधुता आणि धर्मनिरपेक्षता यांसारखी मूलभूत मूल्ये प्रदान करून आपल्याला एकत्र ठेवते.

प्रश्न ५: भारताची खासियत असलेली 'विविधतेत एकता' (Unity in Diversity) कशातून प्रकट होते?

अ) विविध धर्म, संस्कृती, भाषा असूनही भारतीय लोकांच्या जीवनातील सामूहिक भावना.

ब) फक्त आर्थिक समानता.

क) केवळ भौगोलिक साम्य.

ड) राजकीय पक्षांची एकजूट.

उत्तर: अ) विविध धर्म, संस्कृती, भाषा असूनही भारतीय लोकांच्या जीवनातील सामूहिक भावना.

प्रश्न ६: भारतीय संस्कृती (Indian Culture) आपल्याला एकत्र बांधण्याचे कार्य कसे करते?

अ) केवळ ऐतिहासिक इमारतींमुळे.

ब) आदर, सहिष्णुता, अहिंसा, कुटुंब मूल्ये, परंपरा आणि संस्कार या तत्त्वांमुळे सामाजिक एकता आणि परस्पर सन्मान शिकवून.

क) फक्त पारंपरिक नृत्य प्रकारांमुळे.

ड) केवळ खाद्यपदार्थांच्या समानतेमुळे.

उत्तर: ब) आदर, सहिष्णुता, अहिंसा, कुटुंब मूल्ये, परंपरा आणि संस्कार या तत्त्वांमुळे सामाजिक एकता आणि परस्पर सन्मान शिकवून.

g. Our Two-Fold Purpose

प्रश्न १: भारतीय संविधान आणि आपल्या राष्ट्रीय जीवनशैलीमध्ये 'दोन उद्दिष्टे' (Two-Fold Purpose) या संकल्पनेचा अर्थ काय आहे?

अ) केवळ आर्थिक विकास आणि धार्मिक एकता.

ब) १) प्रत्येक व्यक्तीचा सर्वांगीण विकास आणि २) राष्ट्राची प्रगती आणि एकता साधणे.

क) फक्त राजकीय स्थिरता आणि आंतरराष्ट्रीय संबंध.

ड) केवळ सांस्कृतिक जतन आणि भाषिक विविधता.

उत्तर: ब) १) प्रत्येक व्यक्तीचा सर्वांगीण विकास आणि २) राष्ट्राची प्रगती आणि एकता साधणे.

प्रश्न २: वैयक्तिक (Individual) उद्दिष्टांमध्ये (प्रत्येक व्यक्तीचा सर्वांगीण विकास) खालीलपैकी कोणत्या घटकांचा समावेश होतो?

अ) फक्त रोजगार आणि आरोग्य.

ब) शिक्षणाचा अधिकार, स्वातंत्र्याचे मूल्य, समानतेचा अधिकार, न्याय आणि मानवी हक्क.

क) केवळ राजकीय सहभाग.

ड) फक्त सामुदायिक कार्य.

उत्तर: ब) शिक्षणाचा अधिकार, स्वातंत्र्याचे मूल्य, समानतेचा अधिकार, न्याय आणि मानवी हक्क.

प्रश्न ३: राष्ट्राच्या प्रगती आणि एकतेच्या (National/Social) उद्दिष्टांमध्ये कोणत्या मूल्यांचा समावेश होतो?
अ) केवळ आर्थिक स्पर्धा.
ब) राष्ट्रीय ऐक्य, समाजवाद, धर्मनिरपेक्षता, बंधुता आणि सौहार्द, सामूहिक कल्याणाचे धोरण.
क) फक्त पारंपरिक रूढी.
ड) केवळ भौगोलिक विस्तार.
उत्तर: ब) राष्ट्रीय ऐक्य, समाजवाद, धर्मनिरपेक्षता, बंधुता आणि सौहार्द, सामूहिक कल्याणाचे धोरण.

प्रश्न ४: व्यक्तीचा विकास आणि राष्ट्राची प्रगती ही दोन्ही उद्दिष्टे एकमेकांशी कशी संबंधित आहेत?
अ) ती एकमेकांपासून पूर्णपणे स्वतंत्र आहेत.
ब) ती एकमेकांना पूरक आहेत; व्यक्तीचा विकास राष्ट्राच्या प्रगतीसाठी आणि राष्ट्राची प्रगती प्रत्येक व्यक्तीच्या कल्याणासाठी आवश्यक आहे.
क) ती एकमेकांना विरोध करतात.
ड) त्यांचा एकमेकांवर काहीही परिणाम होत नाही.
उत्तर: ब) ती एकमेकांना पूरक आहेत; व्यक्तीचा विकास राष्ट्राच्या प्रगतीसाठी आणि राष्ट्राची प्रगती प्रत्येक व्यक्तीच्या कल्याणासाठी आवश्यक आहे.

प्रश्न ५: जेव्हा राष्ट्र एकत्र राहते आणि प्रामाणिकपणे काम करते, तेव्हा कोणत्या स्तरांवर प्रगती शक्य होते?
अ) केवळ आर्थिक स्तरावर.
ब) केवळ सांस्कृतिक स्तरावर.
क) सामाजिक, आर्थिक व राजकीय स्तरांवर.
ड) केवळ वैयक्तिक स्तरावर.
उत्तर: क) सामाजिक, आर्थिक व राजकीय स्तरांवर.

h. Shaping Together Our Common Future Based on Unity in Diversity (विविधतेतील एकतेच्या आधारावर आपल्या सामूहिक भविष्याची घडण)

प्रश्न १: 'विविधतेत एकता' (Unity in Diversity) ही संकल्पना केवळ आपली ओळख नसून ती कशाची दिशा ठरवते?
अ) केवळ आर्थिक धोरणांची.
ब) आपल्या सामूहिक भविष्याची.
क) फक्त सांस्कृतिक परंपरांची.
ड) राजकीय पक्षांच्या निवडणुकांची.
उत्तर: ब) आपल्या सामूहिक भविष्याची.

प्रश्न २: 'विविधतेतील एकतेच्या आधारावर भविष्यातील घडण' कशी घडते?

अ) केवळ स्पर्धा आणि मतभेदांनी.

ब) परस्पर सहिष्णुता व आदर वाढवून, सर्वांसाठी समान संधी निर्माण करून, राष्ट्राची एकता बळकट करून, आणि लोकशाही मूल्यात दृढ विश्वास ठेवून.

क) धार्मिक कट्टरतेने.

ड) केवळ आर्थिक विकासाने.

उत्तर: ब) परस्पर सहिष्णुता व आदर वाढवून, सर्वांसाठी समान संधी निर्माण करून, राष्ट्राची एकता बळकट करून, आणि लोकशाही मूल्यात दृढ विश्वास ठेवून.

प्रश्न ३: 'परस्पर सहिष्णुता व आदर' वाढल्याने समाजात कोणता महत्त्वाचा बदल होतो?

अ) संघर्ष वाढतो.

ब) सामाजिक सलोखा निर्माण होतो आणि शांततामय भविष्याची पायाभरणी होते.

क) आर्थिक विषमता वाढते.

ड) केवळ वैयक्तिक प्रगती होते.

उत्तर: ब) सामाजिक सलोखा निर्माण होतो आणि शांततामय भविष्याची पायाभरणी होते.

प्रश्न ४: विविधतेचा आदर केल्याने सर्वांसाठी कशाची निर्मिती होते?

अ) केवळ विशिष्ट गटांना लाभ.

ब) समान हक्क व संधी.

क) धार्मिक भेदभाव.

ड) राजकीय अस्थिरता.

उत्तर: ब) समान हक्क व संधी.

प्रश्न ५: 'स्वीकार' (Acceptance) म्हणजे काय?

अ) केवळ स्वतःच्या विचारांना महत्त्व देणे.

ब) एखाद्या व्यक्तीचे विचार, वर्तन, श्रद्धा, किंवा पार्श्वभूमी न्याय न करता समजून घेणे आणि स्वीकारणे.

क) इतरांच्या मतांचा विरोध करणे.

ड) केवळ आपल्याच संस्कृतीचे कौतुक करणे.

उत्तर: ब) एखाद्या व्यक्तीचे विचार, वर्तन, श्रद्धा, किंवा पार्श्वभूमी न्याय न करता समजून घेणे आणि स्वीकारणे.

प्रश्न ६: 'प्रशंसा' (Appreciation) केल्याने कोणते फायदे होतात?

अ) आत्मविश्वास वाढतो, संबंध अधिक सकारात्मक होतात आणि सहकार्य वाढते.

ब) अहंकार वाढतो.

क) समाजात दुफळी निर्माण होते.

ड) इतरांबद्दल नकारात्मक भावना वाढतात.

उत्तर: अ) आत्मविश्वास वाढतो, संबंध अधिक सकारात्मक होतात आणि सहकार्य वाढते.

प्रश्न ७: 'कृतज्ञता' (Gratitude) म्हणजे काय आणि त्याचे महत्त्व काय आहे?
अ) केवळ औपचारिक आभार मानणे.
ब) आपल्याला मिळालेल्या सहाय्याबद्दल किंवा जीवनातील चांगल्या गोष्टींबद्दल मनापासून आभार मानणे, ज्यामुळे आनंद, समाधान, आणि सकारात्मक दृष्टिकोन वाढतो.
क) इतरांवर उपकार करणे.
ड) फक्त वैयक्तिक यश साजरे करणे.
उत्तर: ब) आपल्याला मिळालेल्या सहाय्याबद्दल किंवा जीवनातील चांगल्या गोष्टींबद्दल मनापासून आभार मानणे, ज्यामुळे आनंद, समाधान, आणि सकारात्मक दृष्टिकोन वाढतो.

प्रश्न ८: स्वीकार, प्रशंसा आणि कृतज्ञता ही तिन्ही मूल्ये आपल्याला काय बनवतात?
अ) फक्त यशस्वी व्यावसायिक.
ब) एक चांगला माणूस आणि जबाबदार नागरिक.
क) एकटे आणि स्वार्थी व्यक्ती.
ड) केवळ धार्मिक व्यक्ती.
उत्तर: ब) एक चांगला माणूस आणि जबाबदार नागरिक.

j. Will Power (संकल्पशक्ती)

प्रश्न १: संकल्पशक्ती म्हणजे काय?
अ) केवळ शारीरिक ताकद.
ब) एखादे उद्दिष्ट गाठण्यासाठी मनाची स्थिरता, आत्मनियंत्रण आणि चिकाटी ठेवण्याची मानसिक ताकद.
क) फक्त प्रलोभनांना बळी पडणे.
ड) केवळ बुद्धिमत्तेचा वापर.
उत्तर: ब) एखादे उद्दिष्ट गाठण्यासाठी मनाची स्थिरता, आत्मनियंत्रण आणि चिकाटी ठेवण्याची मानसिक ताकद.

प्रश्न २: संकल्पशक्तीचे एक महत्त्वाचे वैशिष्ट्य कोणते आहे?
अ) ध्येयापासून विचलित होणे.
ब) अडथळ्यांना घाबरून मागे हटणे.
क) ध्येय साध्य करण्यात मदत करणे.
ड) चुकीच्या सवयींना प्रोत्साहन देणे.
उत्तर: क) ध्येय साध्य करण्यात मदत करणे.

प्रश्न ३: संकल्पशक्तीमुळे आपल्याला कशावर मात करता येते?
अ) केवळ लहान अडचणींवर.
ब) चुकीच्या सवयींवर (उदा. मोबाईलचा अतिवापर, आळशीपणा).
क) फक्त आर्थिक समस्यांवर.
ड) इतरांच्या मतांवर.
उत्तर: ब) चुकीच्या सवयींवर (उदा. मोबाईलचा अतिवापर, आळशीपणा).

प्रश्न ४: संकल्पशक्ती वाढवण्यासाठी एक प्रभावी उपाय कोणता आहे?

अ) एकदम मोठे बदल करण्याचा प्रयत्न करणे.

ब) नियमित दिनक्रम ठेवणे (उदा. ठरावीक वेळेवर उठणे, व्यायाम करणे).

क) नकारात्मक गोष्टींचा विचार करणे.

ड) चुकीच्या प्रलोभनांचा स्वीकार करणे.

उत्तर: ब) नियमित दिनक्रम ठेवणे (उदा. ठरावीक वेळेवर उठणे, व्यायाम करणे).

प्रश्न ५: महात्मा गांधींचे उदाहरण संकल्पशक्तीचे उत्तम प्रतीक का मानले जाते?

अ) त्यांनी ब्रिटिश सत्तेला सहकार्य केले.

ब) त्यांनी आपल्या संकल्पशक्तीच्या जोरावर सत्य आणि अहिंसेचे पालन करत ब्रिटिश सत्तेच्या विरोधात लढा दिला.

क) त्यांनी केवळ आर्थिक प्रगती साधली.

ड) त्यांनी कोणतीही अडचण न येता यश मिळवले.

उत्तर: ब) त्यांनी आपल्या संकल्पशक्तीच्या जोरावर सत्य आणि अहिंसेचे पालन करत ब्रिटिश सत्तेच्या विरोधात लढा दिला.

प्रश्न ६: "मन जितके स्थिर, संकल्प तितका दृढ" हे विधान कशावर भर देते?

अ) शारीरिक बळावर.

ब) मानसिक स्थिरतेमुळे संकल्पशक्ती मजबूत होते यावर.

क) फक्त बुद्धिमत्तेवर.

ड) बाह्य साधनांवर.

उत्तर: ब) मानसिक स्थिरतेमुळे संकल्पशक्ती मजबूत होते यावर.

k. Truth and Investigation of Truth

प्रश्न १: 'सत्य' (Truth) म्हणजे काय?

अ) जे परिस्थितीनुसार बदलते.

ब) यथार्थ, वास्तव आणि अमिट सत्यता जी वेळ, परिस्थिती किंवा मतांवर अवलंबून नसते.

क) केवळ बहुमताने स्वीकारलेली गोष्ट.

ड) अफवा किंवा चुकीच्या समजुती.

उत्तर: ब) यथार्थ, वास्तव आणि अमिट सत्यता जी वेळ, परिस्थिती किंवा मतांवर अवलंबून नसते.

प्रश्न २: 'सत्याचा शोध' (Investigation of Truth) म्हणजे काय?

अ) केवळ इतरांना प्रश्न विचारणे.

ब) यथार्थ जाणून घेण्यासाठी केलेला प्रामाणिक प्रयत्न, जो विचार, निरीक्षण, अनुभव आणि परीक्षणाच्या माध्यमातून केला जातो.

क) फक्त वैज्ञानिक प्रयोग करणे.

ड) धार्मिक ग्रंथांचे अंधानुकरण करणे.

उत्तर: ब) यथार्थ जाणून घेण्यासाठी केलेला प्रामाणिक प्रयत्न, जो विचार, निरीक्षण, अनुभव आणि परीक्षणाच्या माध्यमातून केला जातो.

प्रश्न ३: सत्याचा शोध कोणत्या स्तरांवर लागू होतो?
अ) केवळ वैज्ञानिक स्तरावर.
ब) आध्यात्मिक, नैतिक, सामाजिक आणि वैयक्तिक आयुष्यातही.
क) फक्त शाळेतील अभ्यासात.
ड) केवळ आर्थिक बाबींमध्ये.
उत्तर: ब) आध्यात्मिक, नैतिक, सामाजिक आणि वैयक्तिक आयुष्यातही.

प्रश्न ४: भारतीय परंपरेत सत्याचे स्थान कसे दर्शविले आहे?
अ) ते एक सामान्य मूल्य मानले जाते.
ब) महात्मा गांधींच्या 'सत्य हेच देव आहे' या तत्वज्ञानातून आणि उपनिषद, भगवद्गीता यांमध्ये धर्म, कर्तव्य, मोक्षाचा मार्ग म्हणून.
क) ते केवळ ऐतिहासिक घटनांशी संबंधित आहे.
ड) ते फक्त काही निवडक लोकांसाठी आहे.
उत्तर: ब) महात्मा गांधींच्या 'सत्य हेच देव आहे' या तत्वज्ञानातून आणि उपनिषद, भगवद्गीता यांमध्ये धर्म, कर्तव्य, मोक्षाचा मार्ग म्हणून.

प्रश्न ५: सत्याचे जीवनातील महत्त्व काय आहे?
अ) केवळ आर्थिक स्थैर्य मिळवणे.
ब) विश्वास निर्माण होणे, शांतता आणि समाधानी जीवन लाभणे, नैतिक आणि सामाजिक न्याय मिळणे.
क) लोकांना फंडाळणे.
ड) फक्त इतरांवर नियंत्रण ठेवणे.
उत्तर: ब) विश्वास निर्माण होणे, शांतता आणि समाधानी जीवन लाभणे, नैतिक आणि सामाजिक न्याय मिळणे.

प्रश्न ६: शालेय जीवनात सत्याचा शोध कसा घेतला जातो?
अ) केवळ पुस्तकी ज्ञान मिळवून.
ब) अभ्यासात तथ्य आणि सिद्ध माहितीवर भर देणे, अफवा टाळून सत्य वाचनाची सवय लावणे, आपल्या कृतींसाठी जबाबदारी घेणे.
क) फक्त शिक्षकांच्या मतानुसार चालणे.
ड) चुकीच्या कल्पनांना स्वीकारणे.
उत्तर: ब) अभ्यासात तथ्य आणि सिद्ध माहितीवर भर देणे, अफवा टाळून सत्य वाचनाची सवय लावणे, आपल्या कृतींसाठी जबाबदारी घेणे.

Introspection and Visualization

a. Salient Features of the Indian Constitution (भारतीय राज्यघटनेची वैशिष्टे)

प्रश्न १: भारतीय संविधान हे जगातील सर्वात मोठे लिखित संविधान मानले जाते. मूळ स्वरूपात त्यात किती अनुच्छेद (articles) होते?

अ) 22 ब) 395 क) 12 ड) 450 पेक्षा अधिक

उत्तर: ब) 395

प्रश्न २: भारतीय संविधानाच्या संघात्मक रचनेला 'केंद्राभिमुख संघराज्य' (Quasi-Federal) असे का म्हटले जाते?

अ) कारण ते अमेरिकेप्रमाणे पूर्णपणे संघराज्य आहे.

ब) कारण केंद्र आणि राज्य सरकार यांच्यात अधिकारांचे विभाजन असले तरी केंद्राला अधिक अधिकार दिले आहेत.

क) कारण केवळ राज्यांना अधिक अधिकार आहेत.

ड) कारण त्यात केंद्राचा कोणताही अधिकार नाही.

उत्तर: ब) कारण केंद्र आणि राज्य सरकार यांच्यात अधिकारांचे विभाजन असले तरी केंद्राला अधिक अधिकार दिले आहेत.

प्रश्न ३: भारतीय संविधानाच्या 'लोकशाही स्वरूपा'नुसार भारत हे कसे राष्ट्र आहे?

अ) एकाधिकारशाही

ब) साम्यवादी

क) सार्वभौम, समाजवादी, धर्मनिरपेक्ष, लोकशाही प्रजासत्ताक

ड) केवळ प्रजासत्ताक

उत्तर: क) सार्वभौम, समाजवादी, धर्मनिरपेक्ष, लोकशाही प्रजासत्ताक

प्रश्न ४: भारतीय संविधानाची 'संवैधानिक सर्वोच्चता' (Supremacy of the Constitution) म्हणजे काय?

अ) संसद कोणताही कायदा बनवू शकते.

ब) न्यायव्यवस्था सर्वोच्च आहे.

क) संविधान सर्वात वरचे आहे आणि कोणताही कायदा संविधानाच्या विरोधात जात असल्यास तो अमान्य ठरतो.

ड) सरकार कोणताही निर्णय घेऊ शकते.

उत्तर: क) संविधान सर्वात वरचे आहे आणि कोणताही कायदा संविधानाच्या विरोधात जात असल्यास तो अमान्य ठरतो.

प्रश्न ५: भारतीय संविधानातील 'मूलभूत अधिकार' (Fundamental Rights) कोणत्या कलमांमध्ये समाविष्ट आहेत?

अ) कलम 36 ते 51 ब) कलम 12 ते 35 क) कलम 51A ड) कलम 38 आणि 39

उत्तर: ब) कलम 12 ते 35

प्रश्न ६: भारतीय संविधानामध्ये 'मूलभूत कर्तव्ये' (Fundamental Duties) कोणत्या घटनादुरुस्तीनंतर समाविष्ट करण्यात आली?
अ) 1950 च्या पहिल्या घटनादुरुस्तीनंतर
ब) 1976 च्या 42 व्या घटनादुरुस्तीनंतर
क) 2002 च्या 86 व्या घटनादुरुस्तीनंतर
ड) 1985 च्या 52 व्या घटनादुरुस्तीनंतर
उत्तर: ब) 1976 च्या 42 व्या घटनादुरुस्तीनंतर

प्रश्न ७: 'निर्देशित तत्त्वे' (Directive Principles of State Policy) सरकारसाठी कशाचे कार्य करतात?
अ) बंधनकारक कायदे म्हणून. ब) मार्गदर्शक तत्त्व म्हणून, जे देशाला समाजवादी आणि समता-आधारित समाज बनवण्याचा उद्देश ठेवतात. क) न्यायालयीन निर्णयांचा आधार म्हणून. ड) मूलभूत अधिकारांची अंमलबजावणी करण्यासाठी.
उत्तर: ब) मार्गदर्शक तत्त्व म्हणून, जे देशाला समाजवादी आणि समता-आधारित समाज बनवण्याचा उद्देश ठेवतात.

प्रश्न ८: 'ज्युडीशियल पुनरावलोकन' (Judicial Review) चा अधिकार भारतीय न्यायव्यवस्थेला काय सुनिश्चित करतो?
अ) कोणताही कायदा संविधानाला अनुसरून आहे की नाही हे तपासणे. ब) फक्त सरकारचे निर्णय तपासणे. क) केवळ न्यायालयाचे निर्णय बदलणे. ड) संसदेच्या कायद्यांना विरोध करणे.
उत्तर: अ) कोणताही कायदा संविधानाला अनुसरून आहे की नाही हे तपासणे.

b. Fundamental rights of the citizens (भारतीय नागरिकांचे मूलभूत अधिकार)

प्रश्न १: भारतीय संविधानातील मूलभूत अधिकार कोणत्या भागामध्ये आणि कोणत्या अनुच्छेदांमध्ये समाविष्ट आहेत?
अ) भाग २ मध्ये, अनुच्छेद १ ते ११. ब) भाग ३ मध्ये, अनुच्छेद १२ ते ३५. क) भाग ४ मध्ये, अनुच्छेद ३६ ते ५१. ड) भाग ४A मध्ये, अनुच्छेद ५१A.
उत्तर: ब) भाग ३ मध्ये, अनुच्छेद १२ ते ३५.

प्रश्न २: 'समानतेचा अधिकार' (Right to Equality) कोणत्या अनुच्छेदांमध्ये नमूद केला आहे?
अ) अनुच्छेद १९ ते २२. ब) अनुच्छेद २३ आणि २४. क) अनुच्छेद १४ ते १८. ड) अनुच्छेद २५ ते २८.
उत्तर: क) अनुच्छेद १४ ते १८.

प्रश्न ३: अनुच्छेद १७ कशाशी संबंधित आहे?
अ) सार्वजनिक रोजगारात संधीची समानता. ब) अस्पृश्यतेवर बंदी. क) उपाध्यांवर (titles) बंदी. ड) कायद्यापुढे समानता.
उत्तर: ब) अस्पृश्यतेवर बंदी.

प्रश्न ४: 'स्वातंत्र्याचा अधिकार' (Right to Freedom) मध्ये अनुच्छेद १९ अंतर्गत किती प्रकारच्या स्वातंत्र्यांचा समावेश आहे?
अ) ४ ब) ५ क) ६ ड) ७
उत्तर: क) ६

प्रश्न ५: अनुच्छेद २१A कशाशी संबंधित आहे आणि तो कोणत्या घटनादुरुस्तीने समाविष्ट केला गेला?
अ) जीवन व वैयक्तिक स्वातंत्र्याचा अधिकार; ४२ वी घटना दुरुस्ती. ब) ६ ते १४ वयोगटातील मुलांना मोफत व सक्तीचं प्राथमिक शिक्षणाचा अधिकार; ८६ वी घटना दुरुस्ती, २००२. क) मानवी तस्करीवर बंदी; ४४ वी घटना दुरुस्ती. ड) धार्मिक स्वातंत्र्य; २१ वी घटना दुरुस्ती.
उत्तर: ब) ६ ते १४ वयोगटातील मुलांना मोफत व सक्तीचं प्राथमिक शिक्षणाचा अधिकार; ८६ वी घटना दुरुस्ती, २००२.

प्रश्न ६: 'शोषणाविरुद्ध अधिकार' (Right Against Exploitation) कोणत्या अनुच्छेदांमध्ये समाविष्ट आहे?
अ) अनुच्छेद १९ आणि २०. ब) अनुच्छेद २१ आणि २१A. क) अनुच्छेद २३ आणि २४. ड) अनुच्छेद २२ आणि २५.
उत्तर: क) अनुच्छेद २३ आणि २४.

प्रश्न ७: अनुच्छेद २४ कशावर बंदी घालतो?
अ) मानवी तस्करीवर. ब) जबरदस्तीच्या कामावर. क) १४ वर्षांखालील मुलांना धोकादायक कामांमध्ये रोजगार देण्यास. ड) धार्मिक उपासनेसाठी कर लावण्यास.
उत्तर: क) १४ वर्षांखालील मुलांना धोकादायक कामांमध्ये रोजगार देण्यास.

प्रश्न ८: डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी संविधानाचा 'आत्मा' (Heart and Soul) असे कोणत्या अधिकाराला म्हटले आहे?
अ) समानतेचा अधिकार. ब) स्वातंत्र्याचा अधिकार. क) घटनात्मक उपचारांचा अधिकार (अनुच्छेद ३२). ड) धर्मस्वातंत्र्याचा अधिकार.
उत्तर: क) घटनात्मक उपचारांचा अधिकार (अनुच्छेद ३२).

c. Duties of the citizens (भारतीय नागरिकांचे कर्तव्ये)

प्रश्न १: भारतीय नागरिकांची मूलभूत कर्तव्ये (Fundamental Duties) संविधानाच्या कोणत्या अनुच्छेदात समाविष्ट आहेत?
अ) अनुच्छेद ३२ ब) अनुच्छेद २१A क) अनुच्छेद ५१A ड) अनुच्छेद १४
उत्तर: क) अनुच्छेद ५१A

प्रश्न २: मूलभूत कर्तव्ये कोणत्या घटनादुरुस्तीद्वारे आणि कोणत्या वर्षी भारतीय राज्यघटनेत समाविष्ट करण्यात आली?
अ) ८६ व्या घटना दुरुस्तीद्वारे, २००२ साली. ब) ४२ व्या घटना दुरुस्तीद्वारे, १९७६ साली. क) ४४ व्या घटना दुरुस्तीद्वारे, १९७८ साली. ड) ७३ व्या घटना दुरुस्तीद्वारे, १९९२ साली.
उत्तर: ब) ४२ व्या घटना दुरुस्तीद्वारे, १९७६ साली.

प्रश्न ३: मूलभूत कर्तव्यांपैकी एक महत्त्वाचे कर्तव्य कोणते आहे?
अ) फक्त आर्थिक प्रगती करणे. ब) राज्यघटनेचे पालन करणे, त्याचे आदर करणे, तसेच त्याचे आदर्श, संस्था, राष्ट्रध्वज आणि राष्ट्रगीताची प्रतिष्ठा राखणे. क) केवळ आपल्या कुटुंबाचे हित पाहणे. ड) परदेशी संस्कृतीचा प्रचार करणे.
उत्तर: ब) राज्यघटनेचे पालन करणे, त्याचे आदर करणे, तसेच त्याचे आदर्श, संस्था, राष्ट्रध्वज आणि राष्ट्रगीताची प्रतिष्ठा राखणे.

प्रश्न ४: नैसर्गिक पर्यावरणाचा (जंगल, सरोवर, नदी, वन्यजीव) जपणूक करणे आणि करुणाभाव जोपासणे हे कोणत्या मूलभूत कर्तव्याचा भाग आहे?
अ) देशासाठी सैन्यसेवा करणे. ब) सार्वजनिक मालमत्तेचे संरक्षण करणे. क) नैसर्गिक पर्यावरणाचे रक्षण करणे. ड) सांस्कृतिक वारशाचे जतन करणे.
उत्तर: क) नैसर्गिक पर्यावरणाचे रक्षण करणे.

प्रश्न ५: कोणत्या वयोगटातील मुलांना शिक्षण देण्याचे कर्तव्य पालकांवर आहे आणि ही तरतूद कोणत्या घटनादुरुस्तीने समाविष्ट केली?
अ) ० ते ६ वर्षे; ४२ वी घटना दुरुस्ती. ब) ६ ते १४ वर्षे; ८६ वी घटना दुरुस्ती, २००२. क) १४ ते १८ वर्षे; ४४ वी घटना दुरुस्ती. ड) ० ते १८ वर्षे; ७३ वी घटना दुरुस्ती.
उत्तर: ब) ६ ते १४ वर्षे; ८६ वी घटना दुरुस्ती, २००२.

प्रश्न ६: भारतीय नागरिकांची मूलभूत कर्तव्ये कायद्याच्या दृष्टिकोनातून बंधनकारक आहेत का?
अ) होय, ती कायद्याने बंधनकारक आहेत. ब) नाही, ती कायद्याने बंधनकारक नाहीत, परंतु नैतिक व सामाजिक कर्तव्य समजून पाळणे अपेक्षित आहे. क) ती फक्त काही विशिष्ट नागरिकांसाठी बंधनकारक आहेत. ड) ती फक्त आपत्कालीन परिस्थितीत बंधनकारक असतात.
उत्तर: ब) नाही, ती कायद्याने बंधनकारक नाहीत, परंतु नैतिक व सामाजिक कर्तव्य समजून पाळणे अपेक्षित आहे.

d. Diversity in India (भारताची वैविध्यता)

प्रश्न १: भारताची वैविध्यता कोणत्या प्रमुख स्तरांवर आढळते?
अ) केवळ भौगोलिक आणि भाषिक. ब) केवळ धार्मिक आणि सांस्कृतिक. क) जात, धर्म, भाषा, संस्कृती, परंपरा, निसर्गवैशिष्ट्ये आणि जीवनशैली यांमध्ये. ड) केवळ राजकीय आणि आर्थिक.
उत्तर: क) जात, धर्म, भाषा, संस्कृती, परंपरा, निसर्गवैशिष्ट्ये आणि जीवनशैली यांमध्ये.

प्रश्न २: भारतीय संविधानाच्या आठव्या अनुसूचीनुसार भारतात किती अधिकृत भाषा बोलल्या जातात?
अ) १६०० हून अधिक. ब) २२. क) १५. ड) १०० पेक्षा जास्त.
उत्तर: ब) २२.

प्रश्न ३: भारतातील धार्मिक विविधतेबद्दल खालीलपैकी कोणते विधान योग्य आहे?
अ) भारतात फक्त हिंदू धर्म आहे. ब) भारत हा बहुधार्मिक देश आहे जिथे हिंदू, मुस्लिम, ख्रिश्चन, शीख, बौद्ध, जैन, यहूदी, पारशी अशा अनेक धर्मांचे लोक एकत्र नांदतात. क) भारतात फक्त दोन प्रमुख धर्म आहेत. ड) भारतात धर्माचे स्वातंत्र्य नाही.
उत्तर: ब) भारत हा बहुधार्मिक देश आहे जिथे हिंदू, मुस्लिम, ख्रिश्चन, शीख, बौद्ध, जैन, यहूदी, पारशी अशा अनेक धर्मांचे लोक एकत्र नांदतात.

प्रश्न ४: महाराष्ट्रात गणेशोत्सव, केरळमध्ये ओणम, पंजाबमध्ये वैसाखी, आणि पश्चिम बंगालमध्ये दुर्गापूजा हे कशाचे उदाहरण आहे?
अ) भाषिक विविधता. ब) जाती व जमातींची विविधता. क) सांस्कृतिक आणि सणांची विविधता. ड) भौगोलिक विविधता.
उत्तर: क) सांस्कृतिक आणि सणांची विविधता.

प्रश्न ५: भारतातील राजकीय विविधतेचे स्वरूप कसे आहे?
अ) एकाधिकारशाही. ब) संघराज्यात्मक लोकशाही, जिथे प्रत्येक राज्याचे सरकार स्वतंत्र असून केंद्र सरकारसह समन्वय साधून काम करते. क) केवळ केंद्र सरकारचे वर्चस्व. ड) लष्करी शासन.
उत्तर: ब) संघराज्यात्मक लोकशाही, जिथे प्रत्येक राज्याचे सरकार स्वतंत्र असून केंद्र सरकारसह समन्वय साधून काम करते.

प्रश्न ६: 'विविधतेत एकता' (Unity in Diversity) ही भारताची ओळख कशी बनली आहे?
अ) ती केवळ भौगोलिक समानतेमुळे आहे. ब) ती लोकांना, वेगवेगळ्या परंपरांचा आणि विचारसरणीचा सन्मान करत एकमेकांमध्ये सलोखा आणि बंधुत्व जपण्याची शिकवण देते. क) ती आर्थिक प्रगतीमुळे निर्माण झाली आहे. ड) ती फक्त इतिहासातील घटनांवर आधारित आहे.
उत्तर: ब) ती लोकांना, वेगवेगळ्या परंपरांचा आणि विचारसरणीचा सन्मान करत एकमेकांमध्ये सलोखा आणि बंधुत्व जपण्याची शिकवण देते.

e. Tolerance (सहिष्णुता)

प्रश्न १: 'सहिष्णुता' (Tolerance) म्हणजे काय?
अ) केवळ इतरांच्या मतांना विरोध करणे. ब) इतरांच्या मतां, श्रद्धा, संस्कृती, धर्म, वागणूक किंवा जीवनपद्धती यांचा आदर करणे व त्यांना स्वीकारणे, जरी ती आपल्या विचारांशी भिन्न असली तरी. क) स्वतःच्याच विचारांना महत्त्व देणे. ड) केवळ मतभेद सहन करणे.
उत्तर: ब) इतरांच्या मतां, श्रद्धा, संस्कृती, धर्म, वागणूक किंवा जीवनपद्धती यांचा आदर करणे व त्यांना स्वीकारणे, जरी ती आपल्या विचारांशी भिन्न असली तरी.

प्रश्न २: सहिष्णुता हे कशाचे एक अत्यंत महत्त्वाचे मूल्य आहे?
अ) संघर्षाचे. ब) द्वेषाचे. क) सामाजिक सलोख्याचे, शांततेचे आणि लोकशाहीचे. ड) एकाधिकारशाहीचे.
उत्तर: क) सामाजिक सलोख्याचे, शांततेचे आणि लोकशाहीचे.

प्रश्न ३: सहिष्णुतेचे तत्त्व 'विविधतेचा स्वीकार' कसे शिकवते?
अ) समाजातील फक्त काही विशिष्ट गटांचा आदर करावा. ब) समाजातील प्रत्येक व्यक्तीच्या वेगळेपणाचा आणि वेगवेगळ्या धर्म, जाती, भाषा, संस्कृतींचा आदर करावा. क) फक्त आपल्या धर्माचा आदर करावा. ड) केवळ आर्थिक समानतेचा स्वीकार करावा.
उत्तर: ब) समाजातील प्रत्येक व्यक्तीच्या वेगळेपणाचा आणि वेगवेगळ्या धर्म, जाती, भाषा, संस्कृतींचा आदर करावा.

प्रश्न ४: भारतीय संदर्भात सहिष्णुतेचे स्थान कशाने दर्शविले जाते?
अ) केवळ राजकीय पक्षांच्या एकजुटीने. ब) भारत हा प्राचीन काळापासून विविध संस्कृती, धर्म आणि विचारसरणी यांचा संगम असलेला देश असून अनेक धर्मांचे लोक शांततेत राहतात यावरून. क) केवळ भौगोलिक समानतेमुळे. ड) फक्त विशिष्ट सणांमुळे.
उत्तर: ब) भारत हा प्राचीन काळापासून विविध संस्कृती, धर्म आणि विचारसरणी यांचा संगम असलेला देश असून अनेक धर्मांचे लोक शांततेत राहतात यावरून.

प्रश्न ५: भारतीय राज्यघटनेतील कोणते कलम धार्मिक स्वातंत्र्याचे अधिकार देते, जे सहिष्णुतेचे संविधानिक मूळ आहे?
अ) कलम १४ ते १८. ब) कलम १९ ते २२. क) कलम २५ ते २८. ड) कलम ३२.
उत्तर: क) कलम २५ ते २८.

प्रश्न ६: सहिष्णुतेचे आजच्या काळात महत्त्व काय आहे?
अ) ते केवळ धार्मिक कट्टरता वाढवते. ब) ग्लोबलायझेशनमुळे वाढलेल्या मतभेद, राजकीय मतभिन्नता, धार्मिक कट्टरता, आणि जातीयता वाढत असताना ते आपल्याला वैचारिक आणि सामाजिक स्थैर्य देते. क) ते केवळ देशांतर्गत समस्या निर्माण करते. ड) ते फक्त आर्थिक प्रगतीला मदत करते.
उत्तर: ब) ग्लोबलायझेशनमुळे वाढलेल्या मतभेद, राजकीय मतभिन्नता, धार्मिक कट्टरता, आणि जातीयता वाढत असताना ते आपल्याला वैचारिक आणि सामाजिक स्थैर्य देते.

---

f. Beauty and Harmony in Diversity (विविधतेतील सौंदर्य आणि सुसंवाद)

प्रश्न १: 'विविधतेतील सौंदर्य आणि सुसंवाद' ही संकल्पना कशापुरती मर्यादित नाही?
अ) केवळ सांस्कृतिक किंवा सामाजिक विचारांपुरती. ब) मानवी नातेसंबंध, लोकशाही, पर्यावरण आणि जागतिक बंधुत्व यांच्याशी जोडलेली. क) केवळ आर्थिक विकासापुरती. ड) फक्त राजकीय मतभेदांपुरती.
उत्तर: अ) केवळ सांस्कृतिक किंवा सामाजिक विचारांपुरती.

प्रश्न २: 'विविधतेतील सौंदर्य' (Beauty in Diversity) कशाचे प्रतीक मानले जाते?
अ) संघर्षाचे. ब) वेगळेपण हे संघर्षाचे नसून, सांस्कृतिक वैभव, भिन्न दृष्टिकोन आणि वाढलेली सहिष्णुता याचे प्रतीक आहे. क) फक्त आर्थिक विषमतेचे. ड) राजकीय अस्थिरतेचे.
उत्तर: ब) वेगळेपण हे संघर्षाचे नसून, सांस्कृतिक वैभव, भिन्न दृष्टिकोन आणि वाढलेली सहिष्णुता याचे प्रतीक आहे.

प्रश्न ३: 'विविधतेतील सुसंवाद' (Harmony in Diversity) म्हणजे काय?
अ) विविधता असूनही एकमेकांचा आदर न ठेवणे. ब) विविधता असूनही एकत्र राहण्याची, एकमेकांचा आदर राखण्याची आणि समरसतेने जगण्याची वृत्ती. क) फक्त एकाच संस्कृतीचे पालन करणे. ड) धार्मिक कट्टरता वाढवणे.
उत्तर: ब) विविधता असूनही एकत्र राहण्याची, एकमेकांचा आदर राखण्याची आणि समरसतेने जगण्याची वृत्ती.

प्रश्न ४: सुसंवादामुळे लोकशाही आणि मानवाधिकार कसे टिकवले जातात?
अ) लोकांना मत मांडण्याचा हक्क नाकारून. ब) प्रत्येकाचे विचार, श्रद्धा आणि अभिव्यक्तीला स्थान देऊन. क) केवळ बहुमताचे निर्णय स्वीकारून. ड) नागरिकांचे अधिकार मर्यादित करून.
उत्तर: ब) प्रत्येकाचे विचार, श्रद्धा आणि अभिव्यक्तीला स्थान देऊन.

प्रश्न ५: भारताने अनेक वर्षांपासून एकतेचा धागा टिकवला आहे, हे कशामुळे शक्य झाले आहे?
अ) केवळ राजकीय दबावामुळे. ब) सहिष्णुतेमुळे आणि विविधतेतील सौंदर्य व सुसंवादाचे भान असल्यामुळे. क) केवळ एकाच धर्माच्या वर्चस्वामुळे. ड) फक्त भौगोलिक एकरूपतेमुळे.
उत्तर: ब) सहिष्णुतेमुळे आणि विविधतेतील सौंदर्य व सुसंवादाचे भान असल्यामुळे.

प्रश्न ६: विविधतेतील सौंदर्य आणि सुसंवाद ही कोणत्याही समाजाची खरी शक्ती का मानली जाते?
अ) कारण ती केवळ आर्थिक प्रगती घडवते. ब) कारण ती केवळ एकसंधता टिकवते. क) कारण ती केवळ एक सामाजिक कल्पना नाही, तर भिन्नतेमध्येही सौंदर्य आहे हे ओळखून एकत्र नांदणे हे सुसंवादाचे खरे लक्षण आहे. ड) कारण ती संघर्ष टाळते.
उत्तर: क) कारण ती केवळ एक सामाजिक कल्पना नाही, तर भिन्नतेमध्येही सौंदर्य आहे हे ओळखून एकत्र नांदणे हे सुसंवादाचे खरे लक्षण आहे.

g. Communal Harmony (साम्प्रदायिक सलोखा)

प्रश्न १: 'साम्प्रदायिक सलोखा' म्हणजे काय?
अ) केवळ एकाच धर्माच्या लोकांमध्ये प्रेम. ब) वेगवेगळया धर्म, जात, भाषा, किंवा सांस्कृतिक पार्श्वभूमी असलेल्या लोकांमध्ये आपसातील प्रेम, समजूत, सौहार्द, आणि शांततापूर्ण सहजीवनाची भावना. क) राजकीय पक्षांमधील एकजूट. ड) आर्थिक समानता.
उत्तर: ब) वेगवेगळया धर्म, जात, भाषा, किंवा सांस्कृतिक पार्श्वभूमी असलेल्या लोकांमध्ये आपसातील प्रेम, समजूत, सौहार्द, आणि शांततापूर्ण सहजीवनाची भावना.

प्रश्न २: भारतासारख्या विविधतेने नटलेल्या देशात साम्प्रदायिक सलोखा कशाची मूलभूत गरज आहे?
अ) केवळ सांस्कृतिक उत्सवांची. ब) सामाजिक स्थैर्याची आणि राष्ट्रीय एकात्मतेची. क) फक्त आर्थिक विकासाची. ड) राजकीय वर्चस्वाची.
उत्तर: ब) सामाजिक स्थैर्याची आणि राष्ट्रीय एकात्मतेची.

प्रश्न ३: साम्प्रदायिक सलोखा असल्यामुळे समाजात कोणते फायदे होतात?
अ) तणाव वाढतो. ब) सामाजिक स्थैर्य, राष्ट्रीय एकता, आर्थिक प्रगती आणि मानवी मूल्यांचा विकास होतो. क) दंगली होतात. ड) भेदभाव वाढतो.
उत्तर: ब) सामाजिक स्थैर्य, राष्ट्रीय एकता, आर्थिक प्रगती आणि मानवी मूल्यांचा विकास होतो.

प्रश्न ४: साम्प्रदायिक सलोख्यासमोरील प्रमुख धोके कोणते आहेत?
अ) सामाजिक उपक्रम. ब) धर्मांधता व कट्टरता, राजकीय स्वार्थ, अविवेकी अफवा आणि सोशल मीडिया, अज्ञान आणि पूर्वग्रदूषित विचारसरणी. क) शिक्षण आणि धर्मगुरूंची भूमिका. ड) संविधानातील तरतुदी.
उत्तर: ब) धर्मांधता व कट्टरता, राजकीय स्वार्थ, अविवेकी अफवा आणि सोशल मीडिया, अज्ञान आणि पूर्वग्रदूषित विचारसरणी.

प्रश्न ५: साम्प्रदायिक सलोखा राखण्यासाठी कोणते उपाय योजले जातात?
अ) चुकीची माहिती पसरवणे. ब) शिक्षण, माध्यमांची जबाबदारी, धर्मगुरूंची भूमिका, राजकीय नेत्यांची भूमिका आणि सामाजिक उपक्रम. क) धार्मिक विद्वेष पसरवणे. ड) इतर धर्मांविषयी गैरसमज वाढवणे.
उत्तर: ब) शिक्षण, माध्यमांची जबाबदारी, धर्मगुरूंची भूमिका, राजकीय नेत्यांची भूमिका आणि सामाजिक उपक्रम.

प्रश्न ६: भारतीय संविधानात 'धर्मनिरपेक्षतेचा' (Secularism) सिद्धांत स्वीकारण्याचा अर्थ काय आहे?
अ) कोणताही धर्म सरकारच्या कामकाजात हस्तक्षेप करू शकत नाही. ब) कोणत्याही एका धर्माला अधिक मान्यता नसून सर्व धर्मांना समान वागणूक दिली जाते. क) सरकार विशिष्ट धर्माला प्रोत्साहन देते. ड) धार्मिक स्वातंत्र्य नाही.
उत्तर: ब) कोणत्याही एका धर्माला अधिक मान्यता नसून सर्व धर्मांना समान वागणूक दिली जाते.

प्रश्न ७: 'साम्प्रदायिक सलोखा' हे भारताच्या एकतेची खरी ओळख का आहे?
अ) कारण ते केवळ एक सामाजिक तत्त्व आहे. ब) कारण ते एक राष्ट्र म्हणून टिकून राहण्यासाठी आवश्यक मूल्य आहे. क) कारण ते केवळ आर्थिक स्थैर्य आणते. ड) कारण ते फक्त काही निवडक लोकांसाठी महत्त्वाचे आहे.
उत्तर: ब) कारण ते एक राष्ट्र म्हणून टिकून राहण्यासाठी आवश्यक मूल्य आहे.

h. Election Commission (निवडणूक आयोग)

प्रश्न १: भारत निवडणूक आयोग (Election Commission of India) ही कोणत्या प्रकारची संस्था आहे?
अ) सरकारी विभाग. ब) खाजगी संस्था. क) स्वायत्त घटनात्मक संस्था. ड) सामाजिक संस्था.
उत्तर: क) स्वायत्त घटनात्मक संस्था.

प्रश्न २: भारत निवडणूक आयोगाची स्थापना कधी झाली आणि त्याचा घटनात्मक आधार कोणता आहे?

अ) १५ ऑगस्ट १९४७; कलम ३७०. ब) २६ जानेवारी १९५०; कलम ३२४. क) १ मे १९६०; कलम १५३. ड) २ ऑक्टोबर १९६९; कलम २५०.

उत्तर: ब) २६ जानेवारी १९५०; कलम ३२४.

प्रश्न ३: सध्या निवडणूक आयोगात एकूण किती सदस्य असतात?

अ) एक. ब) दोन. क) तीन. ड) चार.

उत्तर: क) तीन.

प्रश्न ४: मुख्य निवडणूक आयुक्त आणि इतर निवडणूक आयुक्तांची नेमणूक कोण करतात?

अ) पंतप्रधान. ब) सरन्यायाधीश. क) राष्ट्रपती. ड) संसद.

उत्तर: क) राष्ट्रपती.

प्रश्न ५: निवडणूक आयोगाचे एक प्रमुख कार्य काय आहे?

अ) कायदे बनवणे. ब) निवडणुकांचे नियोजन व आयोजन करणे. क) सरकार चालवणे. ड) राज्याच्या सीमा बदलणे.

उत्तर: ब) निवडणुकांचे नियोजन व आयोजन करणे.

प्रश्न ६: मतदार यादीचे व्यवस्थापन करण्यामध्ये निवडणूक आयोगाची कोणती जबाबदारी असते?

अ) केवळ मतदार ओळखपत्र देणे. ब) मतदार नोंदणी करणे, नाव समाविष्ट करणे किंवा वगळणे आणि मतदार ओळखपत्र (EPIC) देणे. क) फक्त मतांची मोजणी करणे. ड) राजकीय पक्षांना चिन्हे देणे.

उत्तर: ब) मतदार नोंदणी करणे, नाव समाविष्ट करणे किंवा वगळणे आणि मतदार ओळखपत्र (EPIC) देणे.

प्रश्न ७: निवडणुकीत पारदर्शकता ठेवण्यासाठी निवडणूक आयोगाने कोणत्या तंत्रज्ञानाचा वापर करण्यास सुरुवात केली आहे?

अ) फक्त मतपेट्या. ब) ईव्हीएम (EVM) आणि VVPAT. क) बायोमेट्रिक स्कॅनिंग. ड) मोबाईल ॲप्स.

उत्तर: ब) ईव्हीएम (EVM) आणि VVPAT.

प्रश्न ८: 'SVEEP' (Systematic Voters' Education and Electoral Participation) ही जनजागृती मोहीम कशाशी संबंधित आहे?

अ) निवडणूक आयोगाचे बजेट. ब) मतदारांना शिक्षित करणे आणि निवडणूक प्रक्रियेत त्यांचा सहभाग वाढवणे. क) राजकीय पक्षांची नोंदणी. ड) निवडणूक अधिकाऱ्यांची नेमणूक.

उत्तर: ब) मतदारांना शिक्षित करणे आणि निवडणूक प्रक्रियेत त्यांचा सहभाग वाढवणे.

i. Electoral process (निवडणूक प्रक्रिया)

प्रश्न १: भारताची निवडणूक प्रक्रिया कोणत्या संस्थेच्या देखरेखीखाली पार पडते?
अ) सर्वोच्च न्यायालय ब) संसद क) भारत निवडणूक आयोग (Election Commission of India) ड) केंद्रीय गृह मंत्रालय
उत्तर: क) भारत निवडणूक आयोग (Election Commission of India)

प्रश्न २: मतदानासाठी नागरिकाचे नाव मतदार यादीत असणे आवश्यक आहे. मतदाराचे वय कमीत कमी किती वर्षे पूर्ण असले पाहिजे?
अ) १६ वर्षे ब) १८ वर्षे क) २१ वर्षे ड) २५ वर्षे
उत्तर: ब) १८ वर्षे

प्रश्न ३: राजकीय पक्षांच्या नोंदणी आणि निवडणूक चिन्हे ठरवण्याचे कार्य कोण करतो?
अ) लोकसभा अध्यक्ष ब) पंतप्रधान क) राष्ट्रपती ड) निवडणूक आयोग
उत्तर: ड) निवडणूक आयोग

प्रश्न ४: मतदानासाठी वापरल्या जाणाऱ्या मशिनचे नाव काय आहे?
अ) बॅलेट बॉक्स ब) व्हीव्हीपॅट (VVPAT) क) ईव्हीएम (EVM) ड) बायोमेट्रिक स्कॅनर
उत्तर: क) ईव्हीएम (EVM)

प्रश्न ५: कोणत्या प्रणालीमुळे मतदाराला आपले मत कोणाला दिले हे तपासता येते?
अ) ईव्हीएम (EVM) ब) व्हीव्हीपॅट (VVPAT) क) सीसीटीव्ही (CCTV) ड) वेबकास्टिंग
उत्तर: ब) व्हीव्हीपॅट (VVPAT)

प्रश्न ६: आचारसंहिता उल्लंघनासंदर्भात तक्रारीसाठी निवडणूक आयोगाने कोणते ॲप सुरू केले आहे?
अ) वोटर हेल्पलाइन ॲप ब) एनव्हीएसपी (NVSP) पोर्टल क) सीव्हीआयजीआयएल (cVIGIL) ॲप ड) ईव्हीएम ॲप
उत्तर: क) सीव्हीआयजीआयएल (cVIGIL) ॲप

प्रश्न ७: भारताची निवडणूक प्रक्रिया जगातील सर्वात मोठी लोकशाही प्रक्रिया मानली जाते, कारण त्यात कोण सहभागी होतात?
अ) फक्त राजकीय नेते. ब) फक्त निवडणूक अधिकारी. क) लाखो मतदान केंद्रे, कोट्यवधी मतदार आणि हजारो अधिकारी. ड) केवळ निवडणूक आयोग.
उत्तर: क) लाखो मतदान केंद्रे, कोट्यवधी मतदार आणि हजारो अधिकारी.